

Lekcja

Temat: W Rzeczypospolitej szlacheckiej – powtórzenie wiadomości

1. Stan szlachecki w Polsce
 - a. Najbardziej uprzywilejowany
 - b. Równy względem prawa
 - c. Do 10 procent ogółu społeczeństwa
2. Przykładowe przywileje szlacheckie i obowiązki
 - a. Zwolnienie z większości podatków
 - b. Wyrażanie zgody na udział w wojnie
 - c. Wyrażanie zgody na nakładanie nowych podatków
 - d. Król bez zgody szlachty nie mógł wprowadzać żadnych nowych praw obowiązujących w państwie (konstytucja Nihil novi, 1505 r.)
 - e. Obowiązek obrony kraju w razie zagrożenia (udział w pospolitym ruszeniu)
3. Demokracja szlachecka – ustrój polityczny Polski czasów nowożytnych, według którego szlachta posiadała największy wpływ na sprawy państwa.
4. Sejm walny
 - a. Skład (trzy stany sejmujące)
 - Król – zwoływał sejm i prowadził obrady senatu
 - Senat – dostojnicy świeccy i duchowni (dawna rada królewska)
 - Izba poselska – przedstawiciele szlachty wybierani na sejmikach ziemskich
 - b. Uprawnienia
 - Uchwalanie praw
 - Polityka zagraniczna
 - Uchwalanie podatków
 - c. Jednomyślność – zasada, według której sejm podejmował wszystkie decyzje
5. Sejmiki ziemskie – organy władzy szlacheckiej, które decydowały o sprawach lokalnych i wybierały posłów na sejm walny
6. Podział szlachty pod względem majątkowym
 - a. Magnaci
 - b. Szlachta średnia
 - c. Szlachta zagrodowa (zaściankowa)
 - d. Gołota szlachecka
7. Folwark – wielkie gospodarstwo szlacheckie, ukierunkowane na produkcję zboża
8. Okoliczności powstawania folwarków:
 - a. Szybki wzrost liczby ludności w Polsce i Europie Zachodniej pod koniec XV wieku
 - b. Zapotrzebowanie na zboże i drewno
 - c. Szanse na szybkie wzbogacenie się szlachty na handlu zbożem i drewnem z zachodem Europy
 - d. Powiększanie przez szlachtę obszarów uprawnych i narzucanie chłopom pańszczyzny (darmowej pracy na pańskim polu)
9. Spław rzeczny w Rzeczypospolitej
 - a. Przyczyny i okoliczności rozwoju transportu rzecznego
 - Odzyskanie Pomorza Gdańskiego i portu w Gdańsku (1466 r.)
 - Brak dobrych dróg lądowych
 - Szybkość, bezpieczeństwo i niższe koszty transportu rzecznego
 - b. Metody spławu rzecznego na Wiśle i jej dopływach
 - Spichlerze – budowane w miastach nad Wisłą, dokąd zwożono i magazynowano zboże z folwarków
 - Szkuty i galary – statki rzeczne do transportu towarów

- c. Skutki i znaczenie handlu zbożem
 - Szybkie bogacenie się szlachty
 - Rozwój miast portowych (głównie Gdańska)
 - Rzeczpospolita w XVI w. była największym dostawcą zboża dla Europy zachodniej
- 10. Umocnienie pozycji szlachty w handlu zbożem i innymi towarami po uchwaleniu statutów piotrkowskich, 1496 r.)
 - a. Mieszczanie:
 - Zakaz nabywania ziemi i sprawowanie wysokich urzędów
 - Wprowadzenie ceł (opłat) na towary przywożone i wywożone przez mieszczan (szlachta była zwolniona z ceł)
 - b. Chłopi:
 - Ograniczenie wolności osobistej chłopów
 - Poddanie chłopów sądom szlacheckim bez możliwości odwołania
- 11. Ostatnia wojna z Krzyżakami i hołd pruski.
 - a. Przyczyny:
 - Dążenie Zakonu do odzyskania Pomorza Gdańskiego i Warmii
 - b. Wydarzenie:
 - 1519 – 1521 – konflikt zbrojny zakończony sukcesem Polski
 - c. Skutki:
 - Przejście wielkiego mistrza Zakonu (Albrecht Hohenzollern) na luteranizm i przekształcenie państwa krzyżackiego w państwo świeckie – Prusy Książęce.
 - 1525 r. (hołd pruski) – hołd lenny w Krakowie złożony przez A. Hohenzollerna przed Zygmuntem I Starym i podporządkowanie Prus Książęcych Polsce
- 12. Wojna z Moskwą
 - a. Przyczyny:
 - Dążenie Moskwy do podboju ziem ruskich należących do Litwy
 - b. Wydarzenie:
 - 1514 – 1522 – działania wojenne między wojskami polsko – litewskimi a moskiewskimi
 - Zdobycie Smoleńska przez Moskwę
 - Zwycięstwo sił polsko – litewskich pod Orszą
 - c. Skutki
 - Powstrzymanie ofensywy moskiewskiej
 - Utrzymanie przez Wielkie Księstwo Moskiewskie zdobytych ziem
- 13. Początek rywalizacji o Inflanty:
 - a. Inflanty – obszar dzisiejszej Łotwy i Estonii, do 1561 r. należał do Zakonu Kawalerów Mieczowych, a następnie do Polski i Litwy.
 - b. 1563 – 1570 – wojna o Inflanty między Rzeczpospolitą, Rosją, Szwecją i Danią.
 - c. Skutek:
 - Podział Inflantów między Polskę, Szwecję
 - Dania otrzymała pobliskie wyspy
- 14. Przyczyny i okoliczności rozwoju kultury renesansu na ziemiach polskich
 - Ożywione kontakty handlowe z zachodem Europy
 - Studia młodzieży szlacheckiej na zagranicznych uczelniach (głównie włoskich)
 - Mecenat dworu królewskiego i magnatów, którzy sprowadzali do Polski wybitnych artystów i architektów, zapewniając im działalność twórczą (Zygmunt I Stary i królowa Bona Sforza)
 - a. Twórcy
 - Mikołaj Rej z Nagłowic – poeta, który jako pierwszy tworzył wyłącznie w języku polskim
 - Jan Kochanowski z Czarnolasu – najwybitniejszy poeta polskiego odrodzenia, tworzył zarówno w języku polskim jak i po łacinie. Autor m.in. fraszek, pieśni, trenów czy dramatów

- Andrzej Frycz Modrzewski – pisarz polityczny, nawoływał do zmiany praw w Polsce /O poprawie Rzeczypospolitej/ i reformy oświaty
 - Jakub Wujek z Wągrowca – jezuita, jako pierwszy dokonał tłumaczenia Biblii z łaciny na język polski.
- b. W czasach odrodzenia ustalono pierwsze reguły polskiej gramatyki i ortografii
- c. Mikołaj Kopernik /1473-1543/
- Autor heliocentrycznej teorii wszechświata, którą opisał w dziele *O obrotach sfer niebieskich* – Ziemia i wszystkie planety krążą wokół Słońca
 - Zajmował się także prawem, ekonomią, medycyną
15. Przyczyny zawarcia unii realnej w Lublinie
- a. Średnia szlachta litewska liczyła na takie same przywileje jak szlachta polska
- b. Polscy magnaci widzieli szansę na powiększenie swych majątków po włączeniu do Polski obszarów wschodnich
- c. Zagrożenie Litwy ze strony Wielkiego Księstwa Moskiewskiego
- d. Zygmunt II August obawiał się, że po bezpotomnej śmierci unia personalna między Polską a Litwą ulegnie rozpadowi
16. Unia lubelska (realna) i jej zasady
- a. 1 lipca 1569 r. – podpisanie aktu unii w Lublinie i powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów
- b. Zasady unii realnej
- Wspólne – król, sejm, senat, polityka zagraniczna i obronna, moneta
 - Odrębne – wojska, urzędy, sądownictwo, skarb
- c. Terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów
- Królestwo Polskie (Korona) do którego wcielono należące wcześniej do Litwy Podlasie, Wołyń i Ukrainę
 - Wielkie Księstwo Litewskie
 - Inflanty – obszar we wspólnym władaniu Polski i Litwy
 - Lenna (ziemie zależne od Korony) – Prusy Książęce, Kurlandia
- d. Powstanie państwa wielonarodowego i wielowyznaniowego
17. Państwo wielu wyznań
- a. Polacy – przede wszystkim katolicy, część magnatów i średniej szlachty małopolskiej przeszła na kalwinizm
- b. Litwini – katolicy i częściowo prawosławni oraz kalwiniści
- c. Rusini – prawosławni
- d. Niemcy – przeważnie luteranie
- e. Żydzi – wyznawcy judaizmu
- f. Tatarzy – wyznawcy islamu
18. Tolerancja religijna w Rzeczypospolitej
- a. Akt konfederacji warszawskiej
- Okoliczności uchwalenia – wojny religijne w Europie i napływ innowierców do Polski
 - Uchwalony na sejmie elekcyjnym w 1573 roku
 - Gwarantował szlachcie innych wyznań niż katolickie (innowiercy) równość względem prawa i opiekę państwa
- b. Innowiercy – osoby wyznające inną religię niż ludność z ich otoczenia
- c. Tolerancja religijna – wolność wyznania i poszanowanie odmiennych poglądów religijnych
19. Wolna elekcja – sposób wyboru króla w Rzeczypospolitej wprowadzony po bezpotomnej śmierci Zygmunta II Augusta.
20. Zasady wolnej elekcji
- a. Interrex (łac. Inter – między, rex – król) – podczas bezkrólewia pełnił funkcję głowy państwa, był nim aktualny prymas Polski

- b. Prawo wyboru miała wyłącznie szlachta Rzeczypospolitej Obojga Narodów
- c. Szlachta oddawała głos osobiście (bezpośrednio) podczas wolnej elekcji
- d. Kandydat na króla musiał być szlachetnie urodzony, ale nie musiał być Polakiem ani katolikiem
 - Szlachta najczęściej wybierała królów innej narodowości niż polska, ale zawsze katolików

21. Pierwsza wolna elekcja

- a. 1573 r. - Henryk Walezy pierwszym elekcyjnym królem Polski
- b. Artykuły henrykowskie – zawierały najważniejsze zasady ustroju Rzeczypospolitej i musiał je podpisywać każdy nowo wybrany król
 - Przestrzeganie przywilejów szlacheckich
 - Wolna elekcja jako jedyny sposób wyboru króla
 - Regularne zwoływanie sejmów
 - Przestrzeganie tolerancji religijnej (konfederacja warszawska)
 - Szlachta ma prawo wypowiedzieć posłuszeństwo królowy, gdy ten nie będzie przestrzegać zawartych umów
- c. Pacta conventa – osobiste zobowiązania nowo wybranego króla

22. Negatywne następstwa wolnych elekcji

- Osłabienie władzy monarszej
- Możliwość ingerencji innych państw w sprawy wewnętrzne Polski